Tautvydas Bajarūnas

Pilies gatvė 17

2021 m. TO atliko žvalgomuosius tyrimus Vilniaus mieste, sklype Pilies g. 17. Tyrimai atlikti siekiant nustatyti rūsio sienų įgilinimą, rasti autentišką rūsio grindų paviršiaus lygį prieš atliekant rūsio tvarkybos darbus.

Pilies g. 17 Š namo architektūrą gotikinio laikotarpio architektūros Lietuvoje kontekste tyrė architektės A. Jankevičienė ir D. Zareckienė (Jankevičienė A., Zareckienė D., Kai kurie Lietuvos gotiškų gyvenamųjų namų architektūros bruožai, *Architektūros paminklai.* Vilnius, 1975, t. III, p. 45–64). Remdamosi Vilniaus senamiesčio 36 kvartalo architektūros natūrinių tyrimų kartogramomis, jos pateikė Pilies gatvės (tarp Švarco ir Stiklių gatvių) gotikinių rūsių išklotinę. Ji rodo ten buvus tankų struktūruotą gotikos užstatymą palei gatvės raudonąją liniją. Tikėtina, kad Pilies gatvės atkarpoje arčiau valdovo pilies (nagrinėjama vieta tarp Skapo ir Šv. Jonų gatvių) galėjo būti tikrai ne mažesnis mūrinis užstatymas. Be valdovo pilies, arčiau aprašomo komplekso dar buvo Šv. Jonų bažnyčia ir turgus, kurie taip pat lėmė ankstyvą užstatymą artimoje aplinkoje. Be to, tokią prielaidą patvirtina susiformavęs tankus posesijinės struktūros tinklas, ypač nagrinėjamo objekto artimoje aplinkoje. Gotikinio užstatymo pagrindinis gyvenamasis namas, be abejo, stovėjo prie gatvės, tačiau gyvenimui organizuoti reikėjo ir kitų pagalbinių statinių (pvz., arklidės, vežiminės, malkinės, išvietės, ledainės rūsio ir panašiai). Tikėtina, kad kartu su ankstyvuoju gotikiniu užstatymu kieme turėjo atsirasti ir pagalbinių statinių. Kiek to gotikinio laikotarpio ženklų išliko iki šių dienų posesijoje, galėtų parodyti natūros tyrimai. Anksčiausia konkreti rašytinė žinia apie nagrinėjamą valdą siekia 1620 m. Lietuvos Metrikoje teigiama, kad miesto burmistro Giblio namas atleidžiamas nuo svečių apgyvendinimo prievolės. Žinoma tik, jog valdoje stovėjo du pastatai: vienas prie gatvės su įvažiavimo vartais, antrasis – kieme. Valda XVI–XVII a. buvo įkeista, nuomojama, keitėsi savininkai bei jų paveldėtojai. Manoma, kad Vilniaus miesto reprezentacinėje gatvėje XV–XVII a. namus galėjo turėti ar nuomoti garbingą socialinę padėtį užimantys miesto ir valstybės asmenys, savo nuosavybę vystę ir prižiūrėję. Tikslesnės žinios apie nagrinėjamą valdą yra iš XVIII a. Buvęs 2 aukštų pastatas prie gatvės (R namas) 1718 m. jau buvo 3 aukštų. Kieme minimas bravoras ir arklidė 1 arkliui, virš kurios antrajame aukšte buvo gyvenamosios patalpos. Jis minimas tarp sudegusių miesto namų per didįjį 1748 m. Vilniaus miesto gaisrą. Įvairaus pobūdžio rašytiniuose šaltiniuose be Giblio tuo laikotarpiu dar minimos Sanklovskio, Kubos, Kozlos, Rorovskos pavardės, o pats namas miesto sąrašuose vadinamas *Kamienica Rorowska*. 1790 m. Vilniaus miesto dūmų rejestre 186 posesijos savininke taip pat užrašyta Rorovska. Jos valdoje užrašytas mūrinis namas, arklidė ir paminėti rūsiai. XIX a. viduryje dėl keleto priežasčių (mokesčiai, naujo perspektyvinio plano rengimas) visiems savininkams buvo privaloma magistratui pateikti nuosavybę įrodančius dokumentus. Pilies (Zamkowa) gatvės 186 posesijos savininke 1845 m. užrašyta Grempelio (Greipelio) įpėdinė jo žmona. Tarp pateiktų namo pardavimo ir pirkimo dokumentų buvo žinia, kad 1766 m. Stanislovas Kunickis pardavė namą Antonijui Rostovskiui, atkreipiant magistrato dėmesį, jog namo pirkimo dokumentuose nenurodyta žemės nuosavybė. XIX a. I pusės žinios rodo, kad namai tuo metu priklausė kamarininko (iždininko) žmonai Welonskai (Wolonskai).

1 pav. Bendras situacijos planas: 1 – 2001 m. tyrimai (A. Vaicekauskas); 2 – 1973 m. tyrimai (J. Jučienė); 3 – atliktų žvalgomųjų tyrimų vietos; 4 – KVR objekto teritorijos ribos. T. Bajarūno brėž.

Fig. 1. General area plan: 1 – 2001 excavation area (A. Vaicekauskas); 2 – 1973 excavation area (J. Jučienė); 3 – location of the trial trenches; 4 – Immovable Cultural Heritage Registry site boundary.

Informatyvūs archeologiniai tyrimai netoliese vyko sklypuose Pilies g. 15 ir Pilies g. 19. Pilies g. 15 (1 pav.) archeologinius tyrimus 1973 m. atliko I. Jučienė (*VAA*, f. 1019, ap. 11, b. 763). Tuomet prie pastato Pilies g. 13 P sienos ištirti du 2x2 m dydžio šurfai, iš viso 8 m^2 plotas. Nustatyta, kad kultūrinis sluoksnis tirtoje vietoje labai storas – 4,5–5,4 m. Ankstyviausi kultūrinio sluoksnio horizontai, aptikti radiniai datuoti XV a. 2001 m. sklype Pilies g. 19 žvalgomuosius tyrimus atliko A. Vaicekauskas (*LIIR*, f. 1, b. 3741). Čia buvo numatyta vykdyti rūsių rekonstrukcijos darbus. Šioje vietoje ištirti 5 šurfai, 13 m^2 plotas. Po kiemu esančiose rūsio patalpose iškastų šurfų vietose aptiktas 60–80 cm storio nevertingas kultūrinis sluoksnis. Čia rastas akmenų grindinys įrengtas atlikus XIX a. pradžios rūsio patalpų rekonstrukciją, tačiau šio grindinio lygis išliko pirminiame XV a. grindų aukštyje. Rekonstrukcijos metu viena gotikinio pastato rūsio patalpa padalinta į dvi, išmūryti rūsio skliautai. Įžemis, skaičiuojant nuo dabartinio kiemo paviršiaus aukščio, pasiektas 3,5–4,45 m gylyje. Šurfuose, iškastuose po butu Pilies g. 19–3 esančiose rūsio patalpose, aptiktas iki 3 m storio kultūrinis sluoksnis. Skaičiuojant nuo dabartinio kiemo paviršiaus aukščio, įžemis pasiektas 4,85–5,25 m gylyje. Nustatyta, kad pastatas Pilies g. 19 statytas ant uždurpėjusios daubos, kurios gylis 1,8–3 m nuo tyrimų metu buvusio šurfų paviršiaus. Namo pamatai yra ant šio durpių sluoksnio arba įkasti į jį. Durpingos žemės paviršiuje aptikta žmogaus veiklos pėdsakų – labai sutrūnijusių lentų ir rąstelių pakloto, greičiausiai naudoto pastato statybos metu, fragmentų, sukaltų kuolelių dalių, puodų šukių. Remiantis radiniais ir stratigrafija, sluoksnis datuotas XV a. Šurfų stratigrafija taip pat atsikleidė, kad greta esanti Šv. Jonų bažnyčia statyta ant smėlingos kalvos. Dabartinio pastato Pilies g. 19 vieta žymi buvusios drėgnos uždurpėjusios daubos, besitęsiančios į Š, ribą.

Iš viso žvalgomųjų tyrimų metu ištirti 2 šurfai, vienas 2,7x1, o kitas 1,5x1,5 m dydžio (bendras plotas – 4,95 m^2) (1 pav.). **Šurfas 1** tirtas pastato Pilies g. 17 rūsio PR dalyje, šalia tarybmečiu išbetonuotų laiptų į rūsį. Šis šurfas pradėtas tirti 2x1 m dydžio, o vėliau praplėstas iki 2,7x1 m dydžio. Tirtos vietos viršuje buvo iki 5 cm storio betono sluoksnis – tarybiniu laikotarpiu išbetonuotos rūsio grindys. Po betonu aptiktas 50–70 cm storio maišyto pilko grunto sluoksnis su stambiomis griuvenomis (plytų duženomis). Šiame sluoksnyje aptikta keletas archeologinių radinių: keli 1648–1668 m. kaldinti Jono Kazimiero Vazos šilingai, XVI a. II pusei – XVII a. būdingų žaliai glazūruotų sieninių koklių ir buitinės keramikos fragmentų (2 pav.). Be archeologinių radinių, 50 cm gylyje šiame sluoksnyje aptikta mūrinė konstrukcija iš plytų su skersinėmis braukomis

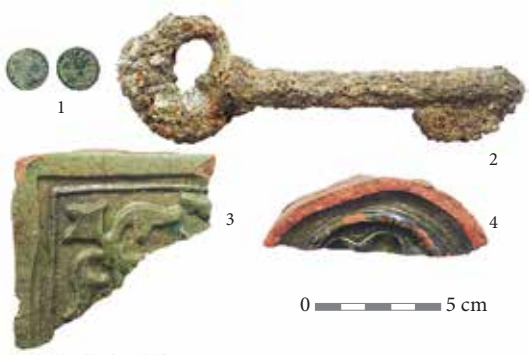

2 pav. Įvairūs radiniai: 1 – Jono Kazimiero Vazos šilingas, 1666 m.; 2 – geležinis raktas; 3 – žaliai glazūruotas sieninis koklis; 4 – žaliai glazūruotas dubeninis koklis. T. Bajarūno nuotr.

Fig. 2. Various finds: 1 – a John II Casimir Vasa shilling, 1666; 2 – an iron key; 3 – a green-glazed panel stove tile; 4 – a green-glazed, bowl-shaped stove tile.

3 pav. Bendras šurfo 1 vaizdas aptikus mūrinę konstrukciją ir ištyrus iki įžemio iš V. T. Bajarūno nuotr.

Fig. 3. Test pit 1 viewed from the W, upon exposure of the masonry structure and sterile soil.

4 pav. Bendras šurfo 2 vaizdas ištyrus iki įžemio, matomas išryškėjęs pamatų perkasimas iš PR. T. Bajarūno nuotr.

Fig. 4. Completed excavation of test pit 2. A disturbed foundation cut is evident in the SE.

ir akmenų (3 pav.), rišta kalkių skiediniu. Tyrimų metu atidengta 1,63x1 m dydžio struktūros dalis. Konstrukcijos plotis nenustatytas, tačiau paaiškėjo jos kryptis. Panašu, kad siena tęsiasi PR–ŠV. PV–ŠR kryptimi, kur galėtų būti aptiktas sienos plotis, nebuvo galimybės plėstis dėl šiuo metu esančių tarybiniu laikotarpiu statytų ir formuotų iš silikatinių plytų pertvarinių sienų. Konstrukcija įgilinta 80 cm į gylį nuo aptikto jos paviršiaus. Architektūros specialistai pagal plytas ir jų rišimo būdą datavo struktūrą XVI a. Po anksčiau minėtu pilko grunto sluoksniu aptiktas 25–30 cm storio juodo durpingo smėlio sluoksnis be archeologinių radinių, o po juo 30 cm storio maišyto pilko ir geltono smėlio sluoksnis, pereinantis į įžemį – šlyną. Įžemyje prie pat rūsio pamatų išryškėjo pamatų perkasimas, užpildytas tuo pačiu juodo durpingo smėlio sluoksniu. Pasigilinus 50 cm šioje vietoje, paaiškėjo, kad po mūriniais pamatais slūgso mediniai klojiniai, kurie buvo sudėti pamatų statybos metu. Pamatų apačia neaptikta. Šurfas giliausioje vietoje tirtas iki 1,3 m gylio, šalia rūsio pamatų iki 1,8 m gylio. Kitas 1,5x1,5 m

dydžio **šurfas 2** tirtas pastato Pilies g. 17 rūsio ŠV dalyje, šalia skliaute esančios angos ir rūsio sienų. Tirtos vietos viršuje buvo iki 5 cm storio betono sluoksnis – tarybiniu laikotarpiu išbetonuotos rūsio grindys. Po betonu aptiktas 50–60 cm storio maišyto pilko grunto sluoksnis su stambiomis griuvenomis (plytų duženomis). Šiame sluoksnyje aptikta keletas archeologinių radinių: geležinis raktas, XVI–XVII a. būdingi žaliai glazūruoti sieniniai kokliai ir vienas dubeninis koklis, buitinės keramikos (4 pav.). Po anksčiau minėtu pilko grunto sluoksniu aptiktas 40–50 cm storio juodo durpingo smėlio sluoksnis be archeologinių radinių, o po juo įžemis – šlynas. Įžemyje prie pat rūsio pamatų išryškėjo pamatų perkasimas, užpildytas tuo pačiu juodo durpingo smėlio sluoksniu. Paaiškėjo, kad 80 cm gylyje rūsio sienos pamatai praplatėja iki 20–50 cm storio nuo rūsio sienos (4 pav.). Šurfas tirtas iki bendro 1,2–1,25 m gylio.

Pilies Street 17

In 2021, TO excavated trial trenches in the plot at Pilies Str. 17, Vilnius, aiming to determine the depth of the basement walls and identify the original level of the basement floor. Two 2.7x1 m and 1.5x1.5 m test pits (4.95 m^2 in total; Fig. 1, 3–4) were excavated. Archaeological deposits measured 1.2–1.3 m in thickness and contained artefacts dating from the 16th to the 17th century (Fig. 2). This date range was clearly established based on a 50–60 cm layer of grey soil and chunky rubble inclusions. Test pit 1 contained the remnants of a 16th-century masonry wall foundation (Fig. 3), but an area of only 1.63x1 m was exposed during the excavation.

Tautvydas Bajarūnas

Vasario 16-osios gatvė 1 ir 11

2021 m. gegužės–gruodžio mėnesiais TO atliko archeologinius tyrimus Vilniaus Šv. apaštalų Jokūbo ir Pilypo bažnyčios, dominikonų vienuolyno ansamblio ir Šv. Jokūbo ligoninės statinių komplekso (UK 1073) teritorijose, sklypuose Vasario 16-osios g. 1 ir 11. Šiuose sklypuose ir šalia jų tyrimai atlikti dviejų skirtingų užsakovų prašymu. UAB „Orkela“ užsakymu suprojektuotų rekonstrukcijos, naujų statybos darbų ir inžinierinių tinklų vietose atlikti detalieji tyrimai ir žvalgymai. Pamokslininkų ordino Dominikonų Vilniaus Šv. apaštalų Pilypo ir Jokūbo vienuolyno užsakymu atlikti žvalgomieji tyrimai vienuolynui aktualiose vietose.

Pirmoji medinė Šv. apaštalų Pilypo ir Jokūbo bažnyčia pastatyta 1642 m., fundavus Smolensko kaštelionui Jurgiui Liutaurui Chreptavičiui. Per XVII a. II pusės gaisrus mediniai pastatai sunaikinti, todėl 1690 m. pradėta statyti mūrinė bažnyčia, o 1713–1739 m. – mūrinis vienuolyno namas, kurie tapo svarbiausiais akcentais šiame miesto pakraštyje. Nuo 1723 m. iki reformos amžiaus pabaigoje prie vienuolyno veikė Ašmenos žemės raštininko Stepono Sliznios funduota špitolė. 1798 m. carinė valdžia didesnę dalį vienuolyno namo ir vienuolyno Š teritoriją perdavė Ligoninių komisijai, vienuoliams paliktas prie bažnyčios prigludęs korpusas. Netrukus prie vienuolyno įsteigta viena seniausių ligoninių Vilniuje, vėliau pavadinta Šv. Jokūbo vardu. 1808 m. panaikinus Ligoninių komisiją, Šv. Jokūbo ligoninė 1809 m. perduota gailestingosioms seserims (Baužienė M., *Pasižvalgymas po senojo Vilniaus mūrus.* Vilnius, 2012, p. 387). 1812 m. Prancūzijos–Rusijos karo metu ligoninėje buvo gydomi ir Napoleono armijos kariai. Mirę kariai laidoti šalia bažny-